

Esittelyt

Kulttuurin ruma puoli

Orian Brook, Dave O'Brien & Mark Taylor, *Culture is Bad for You. Inequality in the Cultural and Creative Industries*. Manchester University Press 2020. 361 s.

Kulttuurin sanotaan tekevän monella tavalla hyvää: se lisää empatiaa, kehittää lukutaitoa, kerryttää kulttuurista pääomaa sekä edistää yleistä hyvinvointia. Tai näin meille ainakin usein väitetään.

Orian Brook, Dave O'Brien ja Mark Taylor tarjoavat kulttuurin myönteisiä vaikutuksia ylistävälle diskurssille kriittisemmän vaihtoehdon tuoreessa teoksessaan *Culture is Bad for You: Inequality in the Cultural and Creative Industries*. Provisoivasti nimetyn teoksen perusväite on yksinkertainen: yltyöpositiivisen puheenparren jalkoihin jää usein kulttuurialojen prekaari todellisuus, jossa eri tavoin mitattu eriarvoisuus kukoistaa. Vaikka kulttuurialoista ja luovista aloista puhutaan usein meritokratian eli ansioiden perustuvan vallan tyyssijana, on kyseisillä aloilla toimivien ihmisten yhteiskuntaluokalla, sukupuolella ja ihonvärillä suuri vaikutus menestymisen kannalta.

Teos ei väitä, etteikö kulttuurilla olisi tai voisi olla myös hyviä vaikutuksia.

Eriarvoisuuteen keskittyvän kehystyksen kautta tarkoituksena on tehdä näkyväksi, miten kulttuuriin liitetyt positiiviset seikat eivät jakaannu tasaisesti (s. 28) eikä kulttuurin toimiala kykene lunastamaan lupauksia myönteisistä vaikutuksistaan ennen kuin eriarvoisuuteen liittyvät kysymykset on ratkaistu (s. 283). Lähestymistapa luoviin aloihin on laaja. Tarkastelu ulottuu museolasta visuaalisten taiteiden kautta mainontaan ja IT-alaan – kuitenkin sillä rajauksella, että tarkastelun kohteina ovat luovat ammatit näiden alojen sisällä. Esimerkiksi museosektorilla lipunmyynnistä vastaavat eivät sisälly luoviin ammatteihin. (S. 10–15.)

Eriarvoisuuden monet kasvot

Culture is Bad for You tuo yksien kansien väliin kirjoittajajoukon erinäisissä projekteissa tekemää tutkimusta ja antaa erinomaisen kuvan brittiläisestä luovia aloja koskevasta luokkatutkimuksesta. Eriarvoisuutta tarkastellaan sosiologias-ta ja muista yhteiskuntatieteistä tutuilla menetelmillä, kuten tilastollisen ja haastattelumateriaalin analyysin kautta, erilaisia aineistoja hyödyntäen. Ensisijaisena huomion kohteena on yhteiskuntaluokka, jota lähestytään intersektionaalisesti ihonvärin ja sukupuolen vaikutukset huomioiden.

Brook, O'Brien ja Taylor keskittyvät analyyseissään pääasiassa kulttuurialalla työskenteleviin ihmisiin ja siihen, miten heidän erilaiset sosiaaliset lähtökohtansa vaikuttavat mahdollisuuksiin päästä kulttuurin kentälle ja edetä urallaan – ”getting in and getting on”, kuten kirjoittajat asian sanoittavat. Lukujen kysymysmuotoiset otsikot virittävät lukijan pohtimaan muun muassa seuraavaa: Keitä kulttuurin saralla työskentelevät ihmiset ovat? Miten eriarvoisuus koetaan? Entä onko kulttuurin saralla koskaan ollut kultakautta, jolloin eriarvoisuuteen liittyvät kysymykset eivät olisi olleet yhtä polttavia kuin nyt? Kulttuurin kulutukseenkaan liittyvää puolta ei ole täysin rajattu teoksen ulkopuolelle, vaan yksi luku on omistettu katsaukselle makuun ja kulttuurin kulutukseen liittyvien seikkojen jäsentämiselle Ison-Britannian kontekstissa.

Teoksen empiirinen analyysi puhuu karua kieltään: eriarvoisuus on kulttuurialoilla vahvaa ja se näkyy niin tilastoissa kuin kokemuksen tasolla. Ylemmistä luokkataustoista tulevat ovat yliedustettuina ja työväenluokasta tulevat aliedustettuina kaikilla muilla tarkastelun kohteena olevilla aloilla paitsi käsityöläisammateissa. Musiikki, esittävät taiteet, visuaaliset taiteet, kustannusala sekä markkinointiala erottuvat aloina, joilla etuoikeutetuista luokka-asetusta tu-

levien osuus on kaikkein suurin. (S. 59.)

Teoksen analyysi osoittaa, ettei luokka vaikuta ainoastaan alalle päätymiseen, vaan sen seuraukset ilmenevät myös kokemuksen tasolla esimerkiksi kuulumattomuuden tunteina. Työväenluokkaisesta taustasta kulttuuriammattiin päätyvä, luokkanousun tehnyt yksilö kokee usein tarvetta muuttaa itseään yhteisönsä normiin sopivaksi. Teoksen kirjoittajat käyttävät sosiologi Nirmal Puwarilta lainattua somaattisen normin (*somatic norm*) käsitettä viittamaan toimintakentällä vallitsevaan ruumiillistuneeseen ihanteeseen, josta poikkeaminen aiheuttaa kuulumattomuuden tunteuksia. Brookin, O'Brienin ja Taylorin mukaan kulttuurialan somaattinen normi ruumiillistuu valkoisen ja keskiluokkaisen miehen hahmossa (s. 191). Normiin kuulumattomat joutuvat käyttämään ylimääräistä energiaa vastataksentäällä vallitsevia ihanteita. Luokassa ja eriarvoisuudessa ei siis ole kysymys puhtaasti rahasta ja taloudellisista resursseista vaan myös kulttuuriseen ja sosiaaliinseen pääomaan liittyvistä seikoista.

Edistyksellinen eliitti

Culture is Bad for Youn ehdottomasti parasta antia on tapa, jolla se jäsentää kulttuurin saralla vallitsevien avoimuuden ja edistyksellisyyden ihanteiden sekä käy-

tännön tasolla ilmenevän eriarvoisuuden välistä ristiriitaa. Kulttuurityöläisten arvoja ja asenteita kartoittavan osion (s. 65–72) tulokset vahvistavat monia alaan liittyviä stereotyyppioita ainakin siltä osin, että alalla työskentelevien asenteet ovat liberaalimpia – joskaan eivät välttämättä vasemmistolaisempia – kuin väestössä keskimäärin. Jos kulttuurityöläiset olisivat saaneet päättää, brexitiä ei olisi tapahtunut.

Usko siihen, että kulttuurialalla menestymiseen vaikuttavat kova työ, lahjakkuus ja kunnianhimo eli kirjoittajajoukon meritokratiaan linkittämät tekijät, on tutkimuksen perusteella vahvaa. Noin kolmannes tutkimukseen osallistuneista vastaajista painotti meritokraattisia seikkoja ilman sosiaalisten tekijöiden vaikutusta, mutta hivenen tätäkin suurempi joukko uskoi kulttuurialalla menestymisen olevan kovan työn ja sosiaalisten tekijöiden yhteisvaikutusta (s. 70–72). Mitä korkeammassa asemassa ja paremmin palkattu henkilö on kyseessä, sitä voimakkaammin hän uskoo puhtaan meritokratian olevan menestyksen yksiselitteinen syy (s. 72).

Meritokratiauskon rinnalla kulttuurialoilla ilmenee nouseva trendi, jota kirjoittajat luonnehtivat eriarvoisuuspuheeksi. Eriarvoisuuspuheen nousu resonoi ajankohtaisten *#MeToo*- ja *#BlackLivesMatter*-liikkeiden hengen

kanssa, jonka kautta sosiaalisen eriarvoisuuden kysymykset ovat löytäneet tiensä myös kulttuurikeskustelun ytimeen. Kirjoittajat osoittavat eriarvoisuusdiskurssin jäävän usein kirjaimellisesti puheen tasolle. Asetelma kirkastuu kirjan viimeisessä sisältöluvussa, jossa analysoidaan kulttuurialalla johtavissa asemassa olevien miesten näkemyksiä etuoikeuksista ja eriarvoisuudesta. Analysoitujen haastattelujen toistuva teema on se, että eriarvoisuuteen liittyvät ongelmat kyllä tunnustetaan ja niitä pidetään vakavina, mutta johtoasemassa olevat eivät koe pystyvänsä vaikuttamaan niihin. Herää kysymys: jos ette te, niin kuka sitten? Omien etuoikeuksien analysoiminen on kulttuurialan menestyjillä usein puutteellista. Oma korkea asema tulkitaan hyvästä tuurista koituneeksi onnenpotkuksi, jolla ei nähdä olevan tekemistä ihonvärin, sukupuolen tai luokkataustan kanssa. Onnekkuuudesta puhumisesta muodostuu näin eufemismi etuoikeuksille (s. 264).

London calling, kuuleeko Suomi?

Miten niin kärjistettyyn luokkayhteiskuntaan kuin Isoon-Britanniaan keskittyvä luokka-analyysi palvelee suomalaisia lukijakuntaa? Esimerkiksi maksullinen koulutusjärjestelmä on Ison-Britannian kontekstissa erittäin konkreettinen

taloudellinen este minkä tahansa koulutuksen pariin hakeutumislle. Myös Suomessa koulutuksen tiedetään periytyvän – kulttuurialoilla erityisen vahvasti – mutta koulutuksen maksuttomuus tasaa silti luokkaeroja huomattavasti Isoon-Britanniaan verrattuna.

Toinen tutkimuksen kannalta olennainen kysymys liittyy Ison-Britannian kansallisen tilastoinnin eroihin Suomeen verrattuna. Esimerkiksi ihonväriä koskevan laajamittaisen tilastoaineiston käyttäminen ei ole Suomessa samalla tavalla mahdollista kuin Britanniassa, sillä Suomessa ihonväriä tai etnisyyttä ei ole laillista käyttää tilastointikriteerinä. Suomen lainsäädännön eettiset tarkoitukset ovat hyvät, mutta tutkimuksen näkökulmasta se muodostaa esteen myös sellaiselle tarkastelulle, jossa rasismia haluttaisiin tehdä tilastollisesti näkyväksi.

Eri yhteiskuntamallien eroista huolimatta teos tarjoaa paljon ituja eriarvoisuuden ymmärtämiseen luovien ja kulttuurialojen kontekstissa. Monia teoksessa esitettyjä ja tässä kirja-arviossa esiin nostettuja havaintoja soisikin tutkittavan myös Suomen kontekstissa. Pätevätkö samat havainnot täälläkin, ja jos kyllä, millaisia johtopäätöksiä niistä tulisi vetää?

Kokonaisuudessaan *Culture is Bad for You* tarjoilee erinomaisen yleiskatsauksen yhteiskuntaluokan vaikutuksis-

ta Ison-Britannian kontekstissa. Yleiskuvauksen kääntöpuolena joidenkin asioiden käsittely jää hieman hätäiseksi – jokainen teoksen luvuista kelpaisi lähetökohtaksi itsenäiselle teokselle. Vahvan empiirisenä teoksena *Culture is Bad for You* teoreettinen ajattelu jää paikoin analyysistä irralliseksi. Erityisesti ei-brittiläiselle lukijalle teoksen anti olisi suurempi, mikäli moniaineksinen empiirinen analyysi kytkettäisiin vahvemmin teoreettisiin keskusteluihin.

Taija Roiha

Kirjoittaja on kirjallisuuden ja kulttuuripolitiikan väitöskirjatutkija Jyväskylän yliopistosta. Hän on työskennellyt Edinburgin yliopistoon sijoittuneessa tutkijavaihdossa teoksen kirjoittaja Dave O'Brienin ohjauksessa.

Ihminen, humoristi

Jarno Hietalahti, *Huumorin ja naurun filosofia*. Gaudeamus, 2018. 315 s.

Populismin kukoistaessa monilla lie naurussa pitelemistä tai huumorintaju koetuksella, valtiopäämiesten valttikortit kun voivat olla jokereita sanan kirjaimellisessa merkityksessä sekä täysin satumanvaraisin seurauksin. Riippumatta siitä, ovatko sosiopaattisessa mediassa

livertävät presidentit tosissaan vai menettäneet todellisuudentajunsa, heidän iskulauseillaan on todellisia seurauksia eikä niitä siis parane ottaa ”vain vitsinä”. Alkoholisoinut sahanomistaja euro-parlamentaarikkona puolestaan ei kaikei ole edes huono vitsi, vaan pelkätään osoitus parlamentaarisen kansavallan naurettavuudesta.

Juuri huumorin moniselitteisyys on Jarno Hietalahden kirjoittaman *Huumorin ja naurun filosofian* ytimessä. Kysymys on toisin sanoen sekä huumorin yleismaailmallisuudesta että sen arveluttavista ulottuvuuksista. Maailmassa tuskin mikään on arveluttavampi kuin ihminen, ja niinpä Hietalahden tarkastelu kohdistuu siihen, ”miten huumori suhteutuu koko ihmisyyteen” ja ”miten huumori voisi olla inhimillisessä mielessä parempaa” (s. 20–21). Käsittely nojaa lisäksi julkilausutusti elämänmyönteiseen humanistiseen filosofiaan eikä pyri kohti lopullisia vastauksia, vaan pikemminkin tarjoamaan valmiuksia kriittiseen, omaehtoiseen pohdintaan huumorista sekä sen reunaehdoista ja mahdollisista seurauksista.

Kirjassa on johdannon ja päätännön lisäksi yhdeksän lukua, joista ensimmäisessä Hietalahti esittelee huumoria koskevat ”yleiset” ylemmyys-, huojennus- ja yhteensopimattomuusteorioiden. Seuraavan eli kolmannen luvun aiheena ovat